

IRENA MUDRECKA

Uniwersytet Opolski

ORCID 0000-0001-8614-9727

PRZEKONANIA O SOBIE I ŚWIECIE NIELETNICH PRZEBYWAJĄCYCH W PLACÓWKACH RESOCJALIZACYJNYCH

Streszczenie: Celem przeprowadzonych badań było rozpoznanie adaptacyjnych i dezadaptacyjnych przekonań ułatwiających lub utrudniających funkcjonowanie młodzieży w życiu społecznym. Badania przeprowadzono wśród 146 wychowanków placówek resocjalizacyjnych i 134 uczniów szkół gimnazjalnych oraz ponadgimnazjalnych (grupa porównawcza). W artykule zaprezentowano część wyników badań uzyskanych za pomocą Skali orientacji pozytywnej (w polskiej adaptacji Marioli Łaguny, Piotra Olesia i Doroty Filipiuk) i Skali wiary w grę o sumie zerowej (autorstwa Joanny Różyckiej i Bogdana Wojciszke). Orientacja pozytywna to wymiar osobowości decydujący o skłonności jednostki do odbierania i przetwarzania informacji o sobie i świecie z pozytywnym nastawieniem, jak również podkreślenia pozytywnych aspektów życia. Z kolei przekonanie o tym, że życie jest grą o sumie zerowej związane jest z przeświadczeniem o antagonistycznej naturze relacji między ludźmi wynikającym z wiary w to, że dobra tego świata są ograniczone i dlatego sukces jednego człowieka nierozzerwalnie związany jest z klęską drugiego. Dla osób wierzących w to, że życie jest grą o sumie zerowej, świat to arena nieustannej walki z innymi, którym nie można ufać, o realizację własnego interesu. Uzyskane wyniki badań potwierdzają ujemną korelację pomiędzy badanymi zmiennymi. Zaobserwowany związek pomiędzy orientacją pozytywną a wiarą w życie jako grę o sumie zerowej ułatwia zrozumienie poglądów młodzieży skonfliktowanej z prawem i obyczajem, które, zgodnie z koncepcją poznawczą, mają wpływ na podejmowane przez nią decyzje i jakość relacji interpersonalnych.

Słowa kluczowe: przekonania, orientacja pozytywna, koncepcja wiary w grę o sumie zerowej, nieletni

WPROWADZENIE

Funkcjonowanie społeczne człowieka uzależnione jest tego, w jaki sposób postrzega on i interpretuje siebie, innych ludzi, własne relacje ze światem i w konsekwencji, jakie oczekiwania ma wobec przyszłości. W związku z tym istotne jest, jakie znaczenie nadaje on własnym doświadczeniom, jakie ma priorytety i jak ocenia własne możliwości realizacji osobistych planów i dążeń. Oznacza to, że sami konstruujemy własną rzeczywistość, a zachowanie jest pochodną sposobu widzenia świata, który odbieramy, tworząc system przekonań generujących emocjonalny stosunek do jego elementów. „Reprezentacje poznawcze rzeczywistości pozwalają orientować się w świecie i przewidywać skuteczność działań oraz prawdopodobieństwo zdarzeń. Dzięki temu pomagają one w poznawczym opanowaniu przyszłości” (Oleś, Drat-Ruszczak 2015, s. 702). W związku z tym, aktywność człowieka zależy od tego, jak on rozumie świat i samego siebie, jakie ma na ten temat przekonania. Podstawowe przekonania dotyczące świata, innych ludzi, siebie (swojej wartości) i sądów na temat kontroli nad życiem mają bezpośredni wpływ na uczucia, myśli i zachowania człowieka. Przekonania skojarzone są z potrzebami, które w pewnym stopniu są utajone (nieodstępne świadomości) i z jakością ich realizacji, co pociąga za sobą fakt, iż występują również utajone przekonania.

Kluczowe są przekonania o sobie, które w literaturze opisywane są za pomocą takich pojęć teoretycznych, jak: obraz siebie, schemat „Ja”, self, ego. Przekonania te to, najogólniej mówiąc, dynamiczny, uporządkowany i względnie stały system wiedzy o sobie, który jednostka wyprowadza ze swoich własnych doświadczeń życiowych. Istotne są doświadczenia w kontaktach z osobami znaczącymi w dzieciństwie, a w okresie dojrzewania – informacje na temat własnych kompetencji i umiejętności. Na podstawie doświadczeń, zwłaszcza doświadczeń społecznych, tworzy się umysłowa reprezentacja samego siebie, której towarzyszą emocjonalne reakcje wobec własnej osoby i relacji ze światem zewnętrznym. Samowiedza powiązana jest z samooceną, która może być ujmowana jako „efekt refleksji osoby nad tym, czy i w jakim stopniu są w stanie ją zaakceptować inni, ważni dla niej ludzie (Oleś, Drat-Ruszczak 2015, s. 741). Samoocena wyznacza więc funkcjonowanie społeczne jednostki – od jej poziomu (czy jest wysoka czy niska) zależą podejmowane jednostkowe decyzje odnośnie przyjmowania lub odrzucania zadań społecznych, osobistych celów i dążeń, a także sprawność działania i w związku z tym – jakość ich realizacji.

Poza informacjami o sobie, ważne są przekonania dotyczące przyczyn zdarzeń. Mają one związek z osiągnięciem sukcesu życiowego, gdyż wynikają ze specyficznej interpretacji przyczyn sukcesów i porażek. Jeśli jednostka przypisuje przyczyny sukcesu czynnikom wewnętrznym (osobistym walorom), kontrolowanym przez

jednostkę i stałym, a przyczyn porażek upatruje w czynnikach zewnętrznych, niekontrolowanych i zmiennych, posiada zgeneralizowane przekonanie, że sukces zależy od niej, a więc jest sens wydatkować niezbędny wysiłek, by go osiągnąć. W przeciwnym przypadku rodzi się pesymistyczne nastawienie do przyszłości.

Natomiast przekonania dotyczące natury ludzkiej związane są z poglądami na temat stałości *versus* zmienności cech i zdolności człowieka. Ludzie posiadający przekonanie, że człowiek rodzi się z wyposażeniem biologicznym decydującym o jego cechach i zdolnościach, które w toku rozwoju nie ulegają zasadniczym zmianom, dążą do optymalnego wykorzystywania własnych cech i zdolności, które posiadają, ale nic nie robią, by zmodyfikować posiadany repertuar zachowań – nie pracują nad tworzeniem nowych kompetencji. Osoby z przeciwnymi przekonaniem, czyli te, które uważają, że człowiek ma możliwość doskonalenia własnych cech osobowości, kształcenia i rozwijania tych cech, które uznają za pożądane i pracy nad słabościami charakteru w celu wyeliminowania niepożądanych cech – potrafią się zmieniać, podejmują wysiłek w celu kształtowania swoich potencjałów.

Istotne dla funkcjonowania człowieka są również przekonania dotyczące przyszłości, które można opisać na skali optymizm – pesymizm. Przekonania optymistyczne generują pozytywne nastawienie do przyszłości, umożliwiają doszukiwanie się pozytywnych stron nawet w trudnych i stresowych sytuacjach. Wtedy postrzega się sytuacje w kategoriach możliwości do wykorzystania. Natomiast pesymistyczne przekonania powodują, że przyszłość postrzega się w kategoriach zagrożenia, możliwych strat, co oczywiście generuje negatywne emocje i lękowe nastawienie do przyszłości. Wtedy dominują oczekiwania, że sytuacja może się pogorszyć, co dezorganizuje motywację do pracy nad poprawieniem swojego losu.

W związku z tym, że system przekonań ma rozbudowaną strukturę, nie można scharakteryzować i badać wszystkich przekonań, które teoretycznie mogą mieć wpływ na funkcjonowanie jednostki, zwłaszcza w aspekcie przystosowawczym. W niniejszym miejscu zostaną przedstawione niektóre z tych przekonań, które, w mojej ocenie, są istotne z punktu widzenia mechanizmów przystosowawczych, a które rzadko były poddawane eksploracji w grupie młodzieży skonfliktowanej z prawem i obyczajem. Skoncentruję się na opisie i rozpoznaniu przekonań, które dotyczą orientacji pozytywnej i wiary, że życie jest grą o sumie zerowej.

ORIENTACJA POZYTYWNA

W dynamicznie rozwijającej się od ponad 20 lat psychologii pozytywnej znaczące miejsce zajmuje poszukiwanie nowych metod badania adaptacyjnych form psychospołecznego funkcjonowania. Jedną z nich jest zaproponowana przez Giana

Vittorio Caprarę (2009, s. 46–48) koncepcja orientacji pozytywnej. Orientacja pozytywna jest definiowana jako „podstawowa cecha (w sensie stałej właściwości) osobowości odzwierciedlająca ogólną skłonność do odbierania doświadczeń życiowych z pozytywnym nastawieniem” (Sobol-Kwapińska 2014, s. 77). Osoby o orientacji pozytywnej charakteryzują się utrwaloną tendencją do zauważania i przywiązywania wagi do pozytywnych aspektów samego siebie, własnych doświadczeń i możliwości kształtowania przyszłości.

Caprara skonstruował koncepcję orientacji pozytywnej na podstawie uogólnienia wyników badań empirycznych, w których zmiennymi były cechy Wielkiej Piątki: samoocena, zadowolenie z życia i optymizm. W sposób powtarzalny w analizach czynnikowych ujawniało się 6 czynników: pięć z nich to cechy Wielkiej Piątki, a do szóstego czynnika wchodziły itemy ze skal mierzących samoocenę, zadowolenie z życia i optymizm. Na podstawie wyników wywnioskowano, że istnieje jedna zmienna ukryta, leżąca u podłoża wyżej wymienionych trzech zmiennych. Udowodniono bowiem poprzez analizy statystyczne, że orientacja pozytywna okazała się wspólnym rdzeniem tych trzech badanych zmiennych, gdyż wyjaśnia 78% wariacji samooceny, 51% zadowolenia z życia i 69% optymizmu. Dowodem na istnienie tej latentnej zmiennej jest również zaobserwowany fakt, iż samoocena, zadowolenie z życia i optymizm, traktowane oddzielnie, znacznie słabiej niż orientacja pozytywna (czyli połączenie tych trzech zmiennych) korelowały (lub w ogóle nie korelowały) ze zmiennymi opisującymi jakość życia (Sobol-Kwapińska 2014, s. 81).

Orientacja pozytywna uznawana jest jako wymiar osobowości będący odwróceniem triady poznawczej Aarona Becka (2005), która jest uznawana za podstawową przyczynę depresji, w skład której wchodzi negatywne przekonania o sobie, świecie i przyszłości. Orientacja pozytywna bowiem w znacznym stopniu warunkuje pozytywną adaptację do warunków środowiskowych, sprzyja tendencji do pozytywnej samooceny, jak również wysokiej satysfakcji z życia, gwarantuje pozytywną ocenę szans realizacji celów życiowych, co wzmacnia aktywność jednostki w krystalizacji i realizacji dążeń życiowych.

Badania prowadzone we Włoszech, Niemczech, Kanadzie i Japonii (Sobol-Kwapińska 2014) potwierdziły dodatnią korelację orientacji pozytywnej ze stanem zdrowia i przekonaniem o własnej skuteczności, co z kolei wpływa na poznawczy i emocjonalny komponent subiektywnego dobrostanu: pozytywne myślenie i poczucie szczęścia. Z badań wynika, że poziom orientacji pozytywnej nie jest związany z płcią, statusem ekonomicznym czy społecznym, ma natomiast nieliniowy związek z wiekiem (Alessandri, Caprara, Tisak 2012, s. 44–54).

Wyniki badań longitudinalnych dowodzą, że orientacja pozytywna cechuje się wysoką stabilnością w okresie dojrzewania i ponadto jest silnym predyktorem zapobiegania zachorowaniom na depresję, uzyskiwania korzystnego wskaźnika

pomiędzy pozytywną i negatywną afektywnością, jakości przyjaźni i zdrowia, a także innych wskaźników świadczących o optymalnym funkcjonowaniu w szkole i pracy (Caprara 2009, s. 47).

Caprara dowodzi, że orientacja pozytywna uwarunkowana jest biologicznie, gdyż badane przez niego bliźnięta jednojajowe osiągały wskaźnik odziedziczalności na poziomie 70%, co jest wynikiem wyższym niż określony przez badaczy z zakresu psychologii pozytywnej wrodzony potencjał szczęścia osiągający wartość 50% (Lyubomirsky 2011).

WIARA W GRĘ O SUMIE ZEROWEJ

Przykładem przekonania, od którego w dużej mierze zależy to, jak postrzegany jest świat, jest wiara, że życie jest grą o sumie zerowej. Osoby posiadające takie zgeneralizowane przekonanie „postrzegają świat społeczny jako pole bitwy o dobra doczesne, gdzie zasoby są ograniczone, oraz są przekonane, że kiedy ktoś wygrywa, tym samym ktoś inny przegrywa, że sukces, szczególnie ekonomiczny, jest możliwy tylko kosztem porażki kogoś innego” (Różycka, Wojciszke 2009, s. 67). Przekonanie, że życie jest grą o sumie zerowej związane jest z przeświadczeniem o antagonistycznej naturze relacji między ludźmi, które wynika z wiary w to, że dobra tego świata stale się wyczerpują i są niemożliwe do pomnożenia i dlatego sukces jednego człowieka nierozzerwalnie związany jest z klęską drugiego. Dla osób mających takie przekonania świat to arena nieustannej walki z innymi, którym nie można ufać, którzy postrzegani są jako konkurencja, a nawet wrogowie, a o realizację własnego interesu trzeba bezwzględnie walczyć.

Skutkiem powyższych przekonań jest brak umiejętności angażowania się w proces wymiany społecznej, co równocześnie utrudnia funkcjonowanie społeczne jednostki, gdyż relacje interpersonalne w dużej mierze opierają się na wzajemności, współpracy i współdziałaniu w realizacji wspólnych celów (korzyści). Osoby przekonane, że życie jest grą o sumie zerowej, są podejrzliwe wobec innych, gdyż przypisują im wrogie intencje i zamiary, dlatego mają obawę, że staną się ofiarą eksploatacji innych, a więc nastawiają się wobec nich obronnie, a nawet agresywnie, zgodnie z zasadą, że najlepszą obroną jest atak. Chęć zysku dominuje u nich nad potrzebą budowania stałych związków interpersonalnych.

Wiara, że życie jest grą o sumie zerowej, współwystępuje z takimi zmiennymi jak niska samoocena, brak zaufania interpersonalnego, negatywny bilans wymiany społecznej (czyli doświadczenie poczucia straty), zewnętrzne umiejscowienie kontroli, pesymizm, orientacja defensywna, skłonność do obwiniania innych za własne niepowodzenia. Podstawą do kształtowania się wiary w grę o sumie zerowej

wg Joanny Różyckiej i Bogdana Wojciszke (2009, s. 70) może być motyw obronny ego, polegający na chęci uniknięcia odpowiedzialności za negatywne konsekwencje własnych działań. Konsekwencją takiego sposobu postrzegania i interpretowania świata jest utrwalanie się przekonania, że świat jest niesprawiedliwy, co więcej, jest niepewny i nieprzewidywalny. Przekonania te generują negatywne emocje, takie jak niepokój, smutek, niską satysfakcję z życia, poczucie niesprawiedliwości, które prowadzą do takich zachowań, jak wykluczenie z relacji wymiany społecznej, unikanie współpracy i do eskalacji konfliktów interpersonalnych (Różycka-Tran, Boski, Wojciszke, 2014, s. 94).

Wyniki badań międzykulturowych zaprezentowanych przez Różycką i Wojciszke (2010, s. 39) dowodzą, że wiara w grę o sumie zerowej między innymi koreluje ujemnie z subiektywnym odczuciem statusu społecznego i dochodem brutto na mieszkańca kraju badanego. Osoby o ograniczonych zasobach ekonomicznych istotnie częściej wierzą, że życie to gra o sumie zerowej, natomiast osoby charakteryzujące się niskimi wskaźnikami w zakresie tej zmiennej czują większe zadowolenie i satysfakcję z życia. Przeprowadzone badania wykazały, że w życie jako grę o sumie zerowej bardziej wierzą mężczyźni niż kobiety, jak również osoby, których rodzice nie mają wykształcenia wyższego w porównaniu z osobami, których rodzice mają wykształcenie wyższe.

BADANIA WŁASNE

W miejscu tym zaprezentuję fragment szerszych badań prowadzonych nad przystosowaniem społecznym młodzieży skonfliktowanej z prawem, które miały charakter eksploracyjny i zostały przeprowadzone w schemacie korelacyjnym (Rubacha 2017, s. 129–139). Badania zostały przeprowadzone w 2017 roku w placówkach resocjalizacyjnych dla nieletnich (grupa podstawowa) i szkołach ponadpodstawowych (grupa porównawcza) w województwie mazowieckim.

Sformułowałam następujące pytania badawcze:

- Jakie wyniki osiągają badani w zakresie orientacji pozytywnej i przekonania, że życie to gra o sumie zerowej?
- Czy istnieje różnica statystyczna pomiędzy nieletnimi a młodzieżą ze szkół powszechnych w zakresie orientacji pozytywnej i przekonania, że życie to gra o sumie zerowej?
- Czy istnieje związek statystyczny pomiędzy orientacją pozytywną a przekonaniem, że życie to gra o sumie zerowej?

W związku z powyższym, w tym miejscu zostaną zaprezentowane wyniki badań, które zostały uzyskane za pomocą Skali Orientacji Pozytywnej w polskiej adaptacji

Marioli Łaguny, Piotra Olesia i Doroty Filipiuk (2011, s. 47–54) i Skali wiary w grę o sumie zerowej autorstwa Joanny Różyckiej i Bogdana Wojciszke (2010, s. 33–44).

Skala orientacji pozytywnej zbudowana jest z ośmiu itemów. Badani na 5-stopniowej skali typu Likerta zaznaczają, na ile zgadzają się z poszczególnymi stwierdzeniami (1 oznacza zdecydowanie nie zgadzam się, a 5 – zdecydowanie zgadzam się). Jeden item wymaga zastosowania odwrotnej punktacji. Właściwości psychometryczne polskiej wersji skali w badaniach normalizacyjnych na grupie 905 osób zostały ocenione jako satysfakcjonujące. Ze względu na fakt, iż w badaniach nie zaobserwowano różnic w wynikach dla kobiet i mężczyzn oraz dla różnych grup wiekowych (gimnazjaliści, studenci i dorośli) autorzy opracowali wspólne normy stenowe dla wszystkich grup (Łaguna, Oleś, Filipiuk, 2011, s. 47–54).

Skala wiary w grę o sumie zerowej składa się z 12 stwierdzeń i również cechuje się zadawalającymi parametrami psychometrycznymi, umiarkowanie wysoką zgodnością wewnętrzną i dość dużą stabilnością czasową. Skala wiary w grę o sumie zerowej wraz ze skalą zaufania interpersonalnego, Skalą bilansu wymiany społecznej i Skalą samooceny tworzy Kwestionariusz opinii o świecie społecznym. Badani udzielają odpowiedzi na skali 7 punktowej, gdzie 1 oznacza zdecydowanie nie zgadzam się a 7 – zdecydowanie zgadzam się. Cztery pozycje są punktowane odwrotnie. Wynikiem ogólnym jest średnia wszystkich pozycji (Różycka, Wojciszke, 2010, s. 33–44).

W badaniach w grupie podstawowej uczestniczyło 146 wychowanków placówek resocjalizacyjnych, a w grupie porównawczej – 134 uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Badano młodzież w przedziale wiekowym 13–18 lat. Młodzież z grupy podstawowej w większości ma 15 i 16 lat (odpowiednio: 32,88 i 34,93%), natomiast młodzież z grupy porównawczej jest młodsza – dominują tu 14- i 15-latkowie (odpowiednio: 25,37 i 29,85%). W grupie podstawowej większość badanych stanowią chłopcy (57,53%), a w grupie porównawczej – dziewczęta (53,73%). Różnice te są jednak nieznacznie.

WYNIKI BADAŃ

Statystyki opisowe zaprezentowane w tabeli 1 dowodzą, że nieletni pod względem przekonań, iż życie jest grą o sumie zerowej, charakteryzują się wyższą średnią niż grupa porównawcza (4,1 w porównaniu z 3,5), co wskazuje, iż w tej grupie przekonania te są bardziej nasilone. Odchylenie standardowe jest zbliżone w obu grupach. Różnice występują w skośności, w grupie podstawowej skośność jest prawostronna (w kierunku bieguna negatywnego), natomiast w grupie porównawczej lewostronna (w kierunku bieguna pozytywnego). Natomiast pod względem

zmiennej „orientacja pozytywna” nieletni otrzymali wyniki niższe niż grupa porównawcza, czyli w ich przypadku orientacja pozytywna jest mniej nasiloną niż w grupie porównawczej.

Tabela 1. Statystyki opisowe badanych zmiennych w grupie nieletnich i grupie młodzieży ze szkół powszechnych

Statystyki opisowe	Grupa podstawowa		Grupa porównawcza	
	wiara w grę o sumie zerowej	orientacja pozytywna	wiara w grę o sumie zerowej	orientacja pozytywna
Rozstęp	3,25	3,13	3,08	2,75
Minimum	2,42	1,75	2,08	2,25
Maksimum	5,67	4,88	5,17	5,00
Średnia	4,10	3,17	3,51	3,41
Odchylenie standardowe	0,576	0,565	0,596	0,711
Wariancja	0,332	0,319	0,355	0,506
Skośność	-0,199	-0,06	0,413	0,401
Kurtoza	0,429	0,049	0,465	-0,788

Źródło: W tej i we wszystkich innych w tym tekście tabelach – badania własne

Statystyki opisowe, jak również zastosowany test Shapiro-Wilka ujawnił, że obie badane zmienne nie spełniały kryteriów rozkładu normalnego, co pociągnęło za sobą konieczność zastosowania nieparametrycznych testów statystycznych.

Tabela 2. Testy rang dla zmiennych orientacja pozytywna i wiara w grę o sumie zerowej dla obu badanych grup

Zmienna	Grupa	N	Średnia ranga	Suma rang
Wiara w grę o sumie zerowej	podstawowa	146	176,53	25773,50
	porównawcza	134	101,24	13566,50
Orientacja pozytywna	podstawowa	146	129,77	18946,50
	porównawcza	134	152,19	20393,50

Tabela 3. Test istotności różnic w zakresie badanych zmiennych pomiędzy nieletnimi a młodzieżą nieskonfliktowana z prawem

Statystyki	Wiara w grę o sumie zerowej	Orientacja pozytywna
U Manna-Whitneya	4521,500	8215,500
W Wilcoxona	13566,500	18946,500
Z	-7,782	-2,319
Istotność asymptotyczna (dwustronna)	0,000	,020

Sprawdzając, czy zaobserwowane różnice pomiędzy badanymi grupami są istotne statystycznie, zastosowano test nieparametryczny U Manna-Whitneya. Okazało się, że pomiędzy grupami istnieją różnice istotne statystycznie, w przypadku orientacji pozytywnej na poziomie 0,02, a w przypadku wiary w grę o sumie zerowej na poziomie 0,000 (tabela 3). Wartości średnich rang (tabela 2) wskazują, że badani nieletni charakteryzują się niższym nasileniem orientacji pozytywnej niż młodzież nieskonfliktowana z prawem, a wyższym nasileniem wiary, że życie jest grą o sumie zerowej. Tak więc nieletni i młodzież z grupy porównawczej o wiele bardziej różnią się w zakresie postrzegania dostępu do dóbr tego świata i dostrzegania w drugim człowieku przede wszystkim konkurenta, a nawet wroga czyhającego tylko na okazję, by mu coś zabrać lub zaszkodzić niż w zakresie orientacji pozytywnej. Wizja nieletnich jest w tym względzie o wiele bardziej negatywna. Wyniki w zakresie orientacji pozytywnej nie są aż tak spolaryzowane, lecz potwierdzają różnicę w postrzeganiu świata przez badane grupy. Okazuje się, że nieletni charakteryzują się niższym nasileniem optymizmu życiowego, satysfakcji i pozytywnej samooceny niż młodzież nieskonfliktowana z prawem.

Tabela 4. Współczynnik korelacji Pearsona pomiędzy zmiennymi w podziale na badane grupy

Grupa			Wiara w grę o sumie zerowej	Orientacja pozytywna
Podstawowa	wiara w grę o sumie zerowej	współczynnik korelacji	1,000	-0,275
		istotność (dwustronna)	.	0,001
	orientacja pozytywna	współczynnik korelacji	-0,275	1,000
		istotność (dwustronna)	0,001	.
Porównawcza	wiara w grę o sumie zerowej	współczynnik korelacji	1,000	-0,488
		istotność (dwustronna)	.	0,000
	orientacja pozytywna	współczynnik korelacji	-0,488	1,000
		istotność (dwustronna)	0,000	.

Badając, czy uzyskane rezultaty świadczą o tym, że istnieje korelacja pomiędzy wynikami w zakresie obu skal, stwierdzono, że w grupie nieletnich ta korelacja wynosi -0,275, natomiast w grupie porównawczej -0,488 (tabela 4). Ujemna korelacja wskazuje na to, że wzrost wyników w Skali orientacja pozytywna jest związany ze spadkiem wyników pod względem wiary w grę o sumie zerowe. Podkreślić należy, że w grupie porównawczej ten związek jest zdecydowanie bardziej wyraźny (prawie dwukrotnie wyższy). Oznacza to, że młodzież ze szkół powszechnych ma bardziej spójne i jednoznaczne przekonania o świecie niż nieletni z placówek re-

socjalizacyjnych. Natomiast część nieletnich deklaruje, że posiadają pod pewnymi względami poglądy optymistyczne, a pod pewnymi względami – pesymistyczne. Zaobserwowany brak konsekwencji w wyrażanych poglądach o sobie, innych i świecie może świadczyć o poznawczym zagubieniu badanych nieletnich, o chaosie informacyjnym lub nawet o pustce semantycznej.

DYSKUSJA

Niewątpliwie zaobserwowane w badaniach niskie wyniki w Skali orientacja pozytywna i wysokie w Skali wiary w grę o sumie zerowej świadczą o negatywnych przekonaniach na temat siebie, innych ludzi, przyszłości i, generalnie, całego świata. Dlatego niniejsze rezultaty badawcze potwierdzają często pojawiający się w teorii pedagogiki resocjalizacyjnej pogląd, że nieletni mają zaburzenia w strukturach poznawczych osobowości, które generują problemy przystosowawcze. Dodatkowo, dominacja dezadaptacyjnych, a czasami nawet destrukcyjnych, przekonań związanych z niskim nasileniem orientacji pozytywnej i wysokim nasileniem przekonań, że życie to gra o sumie zerowej może być związana z często obserwowanymi u nieletnich zniekształceniami poznawczymi (Mudrecka 2015, s. 13–25). Wiedza na temat zaburzeń w strukturach poznawczych osobowości pozwala na lepsze zrozumienie sposobów myślenia jednostek nieprzystosowanych społecznie i wynikających z nich emocji i zachowań. Umożliwia też rozszerzenie wachlarza oddziaływań resocjalizacyjnych ukierunkowanych na zmianę w postrzeganiu, interpretowaniu i odczuwaniu przez podopiecznych.

W praktyce resocjalizacyjnej należy w większym stopniu wykorzystywać terapię kognitywno-poznawczą, której ważnym elementem powinno być dążenie do przekonywania podopiecznych, że życie to nie jest gra o sumie zerowej, jak również, że można patrzeć w przyszłość z przekonaniem, że ma się na nią wpływ i można ją kształtować tak, by była zgodna z oczekiwaniami (Alford, Beck 2005). Zmiana tych przekonań nie może się dokonywać jedynie na poziomie werbalnych rozważań, dyskusji i deklaracji. Niezbędne jest zdobywanie doświadczeń, które dowodzą, że świat może być inny, niż jednostka wcześniej sądziła. Doświadczenia te jednostka może zdobyć tylko w grupie, dlatego wychowawca powinien intensywnie pracować nad włączeniem podopiecznego w funkcjonowanie konstruktywnych grup społecznych, które mogłyby się stać dla wychowanka grupami odniesienia. To inni ludzie bowiem są nośnikami informacji, że człowiek człowiekowi może być przyjacielem, że są ludzie życzliwi, godni zaufania, że istnieje coś takiego jak bezinteresowność. Nieletni muszą doświadczyć „na własnej skórze”, że dawanie innym i dzielenie się z innymi może być źródłem przyjemności, satysfakcji, że są

takie dobra na tym świecie, które nigdy się nie wyczerpują, a nawet się pomnażają. Nieletni mogą tego doświadczyć tylko w kontakcie z drugim człowiekiem, który jest żywym dowodem na to, że życie nie jest grą o sumie zerowej. Im więcej takich ludzi spotka na swojej drodze życiowej nieletni, tym większe prawdopodobieństwo, że to doświadczenie zaowocuje zmianą przekonań.

Restrukturyzacja poznawcza, czyli zidentyfikowanie zniekształconych myśli u podopiecznego a następnie pomoc w ich korygowaniu poprzez poddanie ich ocenie za pomocą dowodów i rozwinięcia alternatywnych przekonań (Opora 2009, s. 127) w przypadku braku orientacji pozytywnej wydaje się trudniejsza, gdyż powyższe przekonania rzutują na utrwalanie się negatywnego nastawienia emocjonalnego do obiektów rzeczywistości. Jednakże, jeśli weźmiemy pod uwagę, że w skład orientacji pozytywnej wchodzi samoocena, zadowolenie z życia i optymizm, to trzeba założyć, że praca nad tymi trzema zmiennymi powinna zaowocować zmianą orientacji pozytywnej w pożądanym kierunku. Wiemy przecież, że są to zmienne poddające się modyfikacjom pod wpływem nowych, pozytywnych doświadczeń życiowych, terapii, czy po prostu napływających ze świata nowych informacji. Istnieje również hipoteza, że na kształt orientacji pozytywnej istotny wpływ ma sens życia (Sobol-Kwapińska 2014, s. 85), który również może być świadomie i celowo odkrywany, krystalizowany i przepracowywany przez jednostkę samodzielnie czy przy pomocy innych ludzi (np. wychowawcy, terapeutę czy szerzej, osoby znaczącej).

Zmiana destruktywnych przekonań o świecie, np. o tym, że życie jest grą o sumie zerowej, wymaga zmian na poziomie postaw wobec innych ludzi, jak również wymaga polepszenia sytuacji ekonomicznej. Modyfikacje powinny dotyczyć uświadomienia sobie tych przekonań, pracy nad zwiększeniem zaufania do innych, angażowania się w proces wymiany społecznej przynoszący jednostce satysfakcję, pracy nad poprawą samooceny, a przede wszystkim umiejętności współpracy z innymi.

ZAKOŃCZENIE I WNIOSKI

Reasumując, na podstawie uzyskanych rezultatów badawczych można stwierdzić, że:

- badani nieletni mają niższe nasilenie orientacji pozytywnej niż młodzież ze szkół powszechnych,
- badani nieletni mają wyższe nasilenie wiary w grę o sumie zerowej niż młodzież ze szkół powszechnych,
- korelacja pomiędzy badanymi zmiennymi okazała się ujemna i odnotowano dwukrotnie wyższe wskaźniki w tym względzie w grupie porównawczej.

Badane przekonania mają istotne znaczenie dla funkcjonowania społecznego jednostki, gdyż wyznaczają i są powiązane z ważnymi strukturami osobowości, takimi jak obraz świata, samoocena, sieć wartości, poczucie własnej wartości, decydują o poziomie optymizmu/pesymizmu życiowego, jak również motywacji wewnętrznej, wyznaczającej determinację w osiągnięciu celów życiowych. Dlatego w pracy resocjalizacyjnej istnieje potrzeba diagnozy tych właśnie przekonań społecznych, jak również ich restrukturyzacji.

LITERATURA

- Alessandri G., Caprara G.V., Tisak J., 2012, *Further explorations on the unique contribution of positive orientation to optimal functioning*. *European Psychologist*, 17, s. 44–54.
- Alford B.A., Beck A.T., 2005, *Terapia poznawcza jako teoria integrująca psychoterapię*. Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Beck A.T., Freeman A., Davis D.D., 2005, *Terapia poznawcza zaburzeń osobowości*. Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Caprara G.V., 2009, *Positive orientation: Turning potentials into optimal functioning*. *The Bulletin of the European Health Psychologist*, 11(3), s. 46–48. <http://www.ehps.net/ehp/index.php/contents/article/viewFile/ehp.v11.i3.p46/951> [dostęp: 25.08.2018]
- Lyubomirsky S., 2011, *Wybierz szczęście: naukowe metody budowania życia jakiego pragniesz*. Warszawa, Wydawnictwo MT Biznes.
- Łaguna M., Oleś P., Filipiuk D., 2011, *Orientacja pozytywna i jej pomiar: Polska adaptacja Skali Orientacji Pozytywnej*. *Studia Psychologiczne*, t. 49, z. 4, s. 47–54.
- Mudrecka I., 2015, *Zniekształcenia poznawcze i ich restrukturyzacja w procesie resocjalizacji młodzieży nieprzystosowanej społecznie*. *Resocjalizacja Polska*, nr 9, s. 13–25.
- Oleś P.K., Drat-Ruszczak K., 2015, *Osobowość*. W: J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia akademicka. Podręcznik*. Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Opora R., 2009, *Ewolucja niedostosowania społecznego jako rezultat zmian w zakresie odporności psychicznej i zniekształceń poznawczych*. Gdańsk, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Różycka J., Wojciszke B., 2009, *Dlaczego ludzie myślą, że życie jest grą o sumie zerowej? Uwarunkowania i konsekwencje społeczno-ekonomiczne w Polsce i na świecie*. W: A. Cisłak, K. Henne, K. Skarzyńska (red.), *Przekonania w życiu jednostek, grup, społeczności*. Warszawa, Wydawnictwo SWPS Academica, s. 67–83.
- Różycka J., Wojciszke B., 2010, *Skala wiary w grę o sumie zerowej*. *Studia Psychologiczne*, t. 48, z. 4, s. 33–44.
- Różycka-Tran J., Boski P., Wojciszke B., 2014, *Wiara w grę o sumie zerowej jako aksjomat społeczny: badanie w 37 krajach*. *Psychologia Społeczna*, t. 9, nr 1 (28), s. 92–109.

- Rubacha K., 2017, *Metodologiczne parametry pedagogiki resocjalizacyjnej*. W: M.H. Kowalczyk, M. Fopka-Kowalczyk, K. Rubacha, *Uwarunkowania i wielopłaszczyznowość badań nad resocjalizacją. Podstawy teoretyczne i metodologiczne*. Toruń, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, s. 129–139.
- Sobol-Kwapińska M., 2014, *Orientacja pozytywna – koncepcje teoretyczne i przegląd badań*. *Studia Psychologiczne*, t. 52, z. 1, s. 77–90.

CONVICTIONS ON THEMSELVES AND ON THE WORLD OF MINORS STAYING IN CORRECTIONAL FACILITIES

Abstract: The aim of the conducted research was to identify adaptive and maladaptive beliefs facilitating or hindering the functioning of youth in social life. The research was conducted among 146 wards of resocialization centers and 134 junior high and high school students (comparative group). The focus was on presenting some of the research results obtained using the Positive Orientation Scale (in the Polish adaptation of Mariola Łaguna, Piotr Oleś and Dorota Filipiuk) and the Scale Zero-Sum Game Belief (by Joanna Różycka and Bogdan Wojciszke). Positive orientation is the personality dimension that determines the individual's willingness to receive and process information about themselves and the world with a positive attitude, as well as highlighting the positive aspects of life. In turn, the belief that life is a zero-sum game is related to the conviction about the antagonistic nature of human relations resulting from the belief that the world's goods are limited and that therefore the success of one man is inseparable from the defeat of the other. For those who believe that life is a zero-sum game, the world is an arena of constant struggle with others who cannot be trusted to pursue their own interests. The results obtained confirm the negative correlation between the variables studied. The observed relationship between positive orientation and zero-sum game belief facilitates understanding of the views of adolescents who are in conflict with the law and customs, which, according to the cognitive concept, have an impact on their decisions and the quality of interpersonal relationships.

Keywords: conviction, positive orientation, concept of zero-sum game belief, minor